

УДК 159.922:351

Максим Олександрович ФІЛІПОВ,

кандидат психологічних наук, викладач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ЩОДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ В ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ СИСТЕМОКОМПЛЕКСУ ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ ДЕТЕКЦІЇ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, НАДАНОЇ ПРАВОПОРУШНИКАМИ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано ефективність використання системної психотехнології неінструментальної детекції недостовірної інформації, яка дає змогу в комплексі із застосуванням організаційно-правових і апаратурно-технічних інструментів із високим ступенем імовірності виявляти її в показах осіб, що притягаються до юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері охорони та захисту державного кордону України. Її основу становлять психологічні, психокommунікативні, візуально-діагностичні, особистісні, поведінкові, сполучено-моторні та психофізіологічні субтехнології.

Ключові слова: психотехнологія, неінструментальна детекція, недостовірна інформація, правопорушник, державний кордон.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Змістовну частину діяльності офіцера відділу по роботі з іноземцями та адміністративного провадження Державної прикордонної служби України (далі – офіцера) становлять пошук необхідних відомостей і їхнє використан-

© Філіпов М. О.

ня як доказів у справі про адміністративне правопорушення, що посягає на встановлений порядок охорони та захисту державного кордону України. Джерелом інформації є особа, яка надає ці відомості, що так чи інакше можуть вплинути на результати розслідування. Необхідну інформацію офіцер, який здійснює провадження у справі, одержує в ході реалізації процедури опитування, що є одним із головних способів одержання інформації у справі. Предметом отриманих відомостей стають описи різних явищ і предметів, а також аналіз особливостей і дій зацікавлених осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені О. І. Власов, В. В. Клименко, М. Ю. Коноваленко, М. О. Красников, Д. А. Марданов, О. В. Нікітіна, С. Б. Олексієнко, О. Д. Сафін, І. А. Церковна, В. А. Шимко у межах проведених ними досліджень виявили показники нещирого спілкування, представлені у вигляді системного опису залежно від рівня функціонування психіки та форм вияву цих показників.

Аналіз розробок у сфері професійної детекції недостовірної інформації визначив тенденцію, що полягає в жорсткій прив'язці показників брехні з фактами її наявності в конкретних комунікативних виявах. При цьому нам найбільш близькою є позиція В. А. Шимка, який запропонував свою систему індикації брехні, підкреслюючи, що виділення жестів або поз, прямо пов'язаних з нещирістю, є занадто ризикованим.

Метою статті є визначення критеріїв та рівнів неінструментальної психодіагностики недостовірної інформації, яка одержується прикордонниками під час здійснення професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному суспільстві людина постійно зіштовхується зі складною дилемою – сказати дійсно те, що вона думає, або не сказати. При цьому зовнішня поведінка людини не завжди буде відповідати її суб'єктивному ставленню до реальної дійсності. На підставі вищезазначеного формується питання про наявність брехні і цілей її використання. Навіть у ситуаціях навмисного умовчання можна мати ті ж наслідки, що й сама брехня у чистому вигляді, але залежно від різних обставин, брехня може називатися лицемірством і хитрістю, а може кваліфікуватися як дипломатичний такт.

Проблематика брехні залишається центральною у людському житті. Брехня – складний, суперечливий, багатоплановий психологічний феномен. Аналізуючи публікації, присвячені психології і феноменології брехні, можна зробити висновок про те, що автори більшості робіт не висвітлюють сутнісний зміст брехні, умови і чинники, що визначають її виникнення, особливі ознаки, специфічні властивості та якості, якими вона володіє. Більша частина робіт орієнтована не на опис феноменології брехні, а на її імовірнісну детекцію (вербальну і невербальну), а також на вивчення фізіологічних показників за допомогою апаратурних засобів. Вона є однією з головних причин виникнення недостовірної інформації, що міститься у повідомленнях чи показаннях людей, які прагнуть приховати істинні мотиви своїх дій, добитися конкурентних переваг чи уникнути відповідальності за скоєні вчинки перед правосуддям чи правоохоронними органами.

Як показує практика правоохоронної діяльності, її успішність визначається рівнем професіоналізму персоналу. Розробка проблеми виявлення (детекції) недостовірної інформації у правоохоронній діяльності прямо пов'язана з дослідженням закономірностей формування і розвитку професіоналізму персоналу Державної прикордонної служби України ДПСУ). Професіоналізм конкретного офіцера-прикордонника детермінується цілою системою компетентностей, серед яких виділяють комунікативну, інтерактивну, соціально-перцептивну, організаційно-правову, а також компетентність у сфері побудови міжособистісних відносин з різними категоріями громадян. Однією зі спеціальних компетенцій, що відображають специфіку правоохоронної діяльності, є професійно-психологічна компетентність офіцера-прикордонника у виявленні недостовірної інформації, яка є функціонально значущою стороною його професійного спілкування і розглядається як реалізація базової компетентності у професійній діяльності.

Професійно-психологічна компетентність офіцера-прикордонника у виявленні недостовірної інформації – це професійно-інтегративна властивість його як суб'єкта правоохоронної діяльності, що виражається у наявності у нього знань, умінь, навичок і професійного досвіду, які інтегруються у системно-структурне утворення, реалізоване

у здатності за допомогою використання певних (неінструментальних) психотехнологій виявити недостовірну інформацію у процесі розслідування адміністративного правопорушення. Від рівня володіння офіцером-прикордонником неінструментальними психотехнологіями детекції недостовірної інформації, що міститься у показаннях затриманих правопорушників державного кордону, залежить успішність вирішення поставлених завдань.

Знання офіцерами можливостей психотехнологій неінструментальної детекції недостовірної інформації і нещирості в поведінці людини є важливою передумовою їхньої успішної діяльності з розслідування і розкриття правопорушень на державному кордоні України.

Проведене теоретичне і практикоорієнтоване дослідження дозволило виявити критерії, показники і рівні неінструментальної детекції недостовірної інформації у правоохоронній діяльності. Аналіз практики використання засобів неінструментальної детекції недостовірної інформації показав, що технології їхнього застосування реалізуються на таких рівнях:

індивідний рівень, що відображає процес сприйняття, аналізу й інтерпретації фізіологічних виявів суб'єкта повідомлення недостовірної інформації у формі вегетативних, рухових, експресивних, мімічних, пантомімічних, візуальних та інших параметрів та індикаторів;

особистісний рівень – процес сприйняття, аналізу й інтерпретації виявів індивідуально-психологічних особливостей суб'єкта повідомлення недостовірної інформації у формі особистісної унікальності, неповторності, компетентності, підготовленості, мовленневих, акторських, інтелектуальних, аналітичних здібностей, демонстрацій знань, умінь, навичок та інших параметрів недостовірної інформації;

поведінковий рівень – відображає особливості поведінки суб'єкта повідомлення недостовірної інформації, що виражають його брехливість і лицемірство і виявляються у різних формах, таких як нарочитість, штучність, награність, маніпулятивність, незвичайність поведінки, участь у невластивій рольовій діяльності, що дозволяє сприймати й оцінювати їх у межах неінструментальної детекції недостовірної інформації як параметри такої;

діяльнісний рівень – пов'язаний з аналізом діяльності суб'єкта оцінки, коли мова йде про цілеспрямоване, заздалегідь підготовлене, навмисне перекручування суб'єктом повідомлення достовірної інформації. Виявляється у формі шахрайства, навмисного введення іншої сторони в оману, обману з корисливою метою, цинічного використання інших людей у власних інтересах тощо;

рівень соціальних взаємодій – процес сприйняття, аналізу й інтерпретації виявів соціально-психологічних особливостей суб'єкта повідомлення недостовірної інформації у спілкуванні і взаємодії з іншими людьми у формі вербальних, невербальних, візуальних, проксемічних й інших параметрів недостовірної інформації. При цьому варто особливо підкреслити, що кожному рівню відповідає своя система показників і індикаторів, що забезпечує вирішення завдання неінструментальної детекції недостовірної інформації на професійному рівні у дізнавальній діяльності офіцерів відділу по роботі з іноземцями та адміністративного провадження ДПСУ.

На підставі отриманих результатів нами розроблено комплекс психотехнологій неінструментальної детекції недостовірної інформації у професійній діяльності офіцерів відділів по роботі з іноземцями та адміністративного провадження ДПСУ. До його складу ввійшли технології, засновані на порівняльному аналізі інформації, отриманої по вербальному і невербальному каналах; психокомунікативні (оптико-кінетичні, паралінгвістичні, екстралінгвістичні, проксемічні); візуально-діагностичні; вербально-діагностичні, сугестивні; особистісні, засновані на врахуванні особливостей особистості та їхньому використанні при неінструментальній детекції недостовірної інформації, що міститься у показаннях правопорушників державного кордону; поведінкові сполучено-моторні (діяльнісні) технології, засновані на виявленні недостовірної інформації на діяльнісному рівні; психофізіологічні, що дозволяють використовувати індивідний рівень і засновані на аналізі вегетативних реакцій.

Висновки. Володіння офіцерами відділу по роботі з іноземцями й адміністративного провадження ДПСУ психотехнологіями неінструментальної детекції недостовірної інформації, що міститься у показах

правопорушників на державному кордоні, можливе за умови розвитку у них професійно-психологічної компетентності.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у подальшій розробці і впровадженні у практику правозастосовної діяльності психотехнологій розвитку компетентності офіцера у сфері диференціальної психодіагностики недостовірної інформації, що міститься в осіб, які належать до різних культур, етносів, національностей, за гендерними та віковими ознаками.

Список використаної літератури

1. Кіреєва О. С. Психологічні особливості професійної діяльності прикордонників у роботі з нелегальними мігрантами : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Кіреєва Ольга Сергіївна. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2012. – 239 с.
2. Коноваленко М. Ю. Продуктивность решения социально-перцептивных и коммуникативных задач в условиях неискреннего делового общения : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.05 “Социальная психология” / М. Ю. Коноваленко. – М. : РАГС, 2004. – 25 с.
3. Олексієнко С. Б. Психологічні особливості інтерпретації невербальної поведінки особистості, яка здійснює протиправну діяльність : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Олексієнко Станіслав Борисович. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії Держ. прикордон. служби України імені Б. Хмельницького, 2004. – 179 с.
4. Потапова О. І. Когнітивно-семантичні аспекти метафоризованих лексико-фразеологічних номінацій неправди та обману в сучасній англійській мові : дис. ... канд. психол. наук : 10.02.04 / Потапова Олена Ігорівна. – Харків : Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2004. – 20 с.
5. Сафін О. Д. Щодо концептуальних підходів до вивчення феномену брехні у професійній діяльності правоохоронця / О. Д. Сафін // Актуальні питання управління : матер. науково-практ. конф. (м. Київ, 30 жовтня 2009 р.) / Академія управління МВС України. – К., 2009. – С. 163–168.
6. Симоненко С. И. Психологические основания оценки ложных и правдивых сообщений / С. И. Симоненко // Вопросы психологии ; гл. ред. Е. В. Щедрина. – 1998. – № 3. – С. 78–84.
7. Шимко В. А. Професійне спілкування правоохоронців в особливих умовах: комунікативні стратегії / В. А. Шимко // Вісник Київського націо-

нального університету імені Тараса Шевченка [Серія: військово-спеціальні науки] / гол. ред. В. В. Балабін. – К., 2010. – Вип. 24. – С. 68–71.

8. Ekman P. Unmasking the Face: A guide to recognize emotions from facial clues / P. Ekman, W. Friesen. – Prentice-Hall, Inc. 1975. – 220 p.

Рецензент – доктор психологічних наук, професор Сафін О. Д.

Стаття надійшла до редакції 29.02.2015.

Филиппов М. А. К вопросу формирования у офицеров-пограничников системокомплекса психотехнологий детекции недостоверной информации, предоставленной правонарушителями на государственной границе Украины

В статье обоснована системная психотехнология неинструментальной детекции недостоверной информации, позволяющая в комплексе с применением организационно-правовых и аппаратурно-технических инструментов с высокой степенью вероятности обнаруживать ее в показаниях лиц, привлекающихся к юридической ответственности за нарушение законодательства в сфере охраны и защиты государственной границы Украины. Её основу составляют психологические, психоаналитические, психокоммуникативные, визуально-диагностические, личностные, поведенческие, сочлененно-моторные и психофизиологические субтехнологии.

Ключевые слова: *психотехнология, неинструментальная детекция, недостоверная информация, правонарушитель, государственная граница.*

Filippov M. A. On the issue of borderguards' psychotechnology detection of false information system formation provided by the offenders at the State border of Ukraine

In the article studies the system psychotechnology of noninstrumental detection of unreliable information. It is based on the psychological, psychoanalytic, psychocommunicative, visually-diagnostic, personal, behavioural, united motor- and psychophysiological technologies.

The specifics of professional activity of the border guard is in interaction, often conflicting, with different categories of citizens, especially in situations of professional communication with offenders who have taken the so-called defensive position during the investigation. This interaction requires the identification of professionally prepared lie, which is expressed in the provision of inaccurate information about the objectivity of the event.

The level of technology of the false information detection in the law enforcement activities is not completely developed and focused mostly on the instrumental side of things. A variety of control and verification methods is used for the detection of false information: the refinement of data through independent sources, the use of technical means of verification, testing situations, study the reactions of the object by means of polygraph.

The effectiveness of the officer professional activity of the Foreigner departments and administrative implementation of SBSU as a subject of investigating activities is determined by the degree of its capabilities in the psychotechnology of noninstrumental detection of false information on the levels of development of its competence in the field of noninstrumental detection of unreliable information. Solving problem of noninstrumental detection of false information in investigating activities will be provided for the appropriate integrated psychotechnology usage. Introduction in the law enforcement practice of the competence development system of the Foreigner Department officers and administrative implementation of the SBS in the sphere of noninstrumental detection of false information will enhance the efficiency of their professional activity.

Keywords: *psychotechnology, noninstrumental detection, unreliable information, offender, state border.*